

**ЄВРОПЕЇЗАЦІЯ ПРАВОВОГО ПОРЯДКУ:
ВПЛИВ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ПРАВА
НА ПРАВОВУ СИСТЕМУ УКРАЇНИ**

Тетяна ПОДОРЖНА

*докторка юридичних наук, професорка,
професорка кафедри теорії держави та права
Львівського торговельно-економічного університету
м. Львів, Україна*

Відповідно до Конституції України (ч. 1 ст. 9) «чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України» [1]. Це конституційне положення сповна стосується європейських договорів, які діють на території України. Саме тому до правової системи України належить і європейське право, наприклад, його конвенційна частина, яка безпосередньо містить договірні зобов'язання України, зокрема після офіційного вступу України до Ради Європи.

Принагідно зазначимо, що Україна офіційно стала членом Ради Європи 9 листопада 1995 року (37-ма держава-учасниця цієї організації) [2]. Цей крок закріпив демократичний вектор розвитку України як конституційної держави, верховенство права та захист прав людини, дозволивши громадянам України звертатися до Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ). Вступ до Ради Європи зобов'язав Україну реформувати законодавство відповідно до європейських стандартів, зокрема це стосується скасування смертної кари й реформування судової системи.

Окрім того, співпраця України з Радою Європи ознаменувалася зміною уявлень про права людини у правовій ідеології та правовій системі загалом. У 1995 році Україна приєдналася до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (Європейська конвенція з прав людини, 1950) та визнала щодо себе юрисдикцію ЄСПЛ [3]. У Конвенції утверджується право кожної людини на життя, визнається право на свободу й особисте життя, недоторканність свого житла, таємницю кореспонденції, право на свободу думки, совісті й поширення своїх ідей. Стаття 11 Конвенції закріплює право людини та громадянина на участь у мирних мітингах і зборах. У статті 17 сформульовано положення про заборону зловживання правами з боку чи то держави, чи окремої особи [3].

На переконання І. Настасяк, «стрімкий розвиток і зміна правопорядку супроводжуються розширенням сфер правової уніфікації, яка дає змогу усунути перешкоди на шляху до тісної взаємодії правових систем світу, а також національних і міждержавних правових систем. Водночас забезпечити таку взаємодію можливо завдяки не лише правовій уніфікації, а й формуванню правового механізму взаємодії, що дасть можливість запобігти уніформізму і зберегти правову багатоманітність» [4]. З огляду на викладене, дослідження впливу європейського права на правову систему України є актуальним і затребуваним, оскільки впровадження норм Європейського Союзу у вітчизняне законодавство сприятиме його вдосконаленню та приведенню у відповідність до європейських стандартів захисту прав людини.

Зауважимо, що загальноприйняті норми, правила і стандарти європейського права протягом тривалого часу впливали на розвиток правової системи України. Так, ще на початку XVIII століття в юридичному вжитку з'явилося поняття «європеїзація», що характеризує процес сприйняття правовою системою певних правових моделей, конструкцій, термінології та інших правових традицій, сформованих у межах європейської культурно-історичної цивілізаційної системи [5; 6].

На думку судді Верховного Суду О. Радишевської, під поняттям європеїзації адміністративного права України варто розуміти «систематичний процес впливу (його правових наслідків) положень європейського адміністративного права, що створюються міжнародними та інтеграційними утвореннями і їхніми державами-членами (ЄС, РЄ, ОБСЄ, ЄСПЛ, Судом ЄС, Венеціанською комісією РЄ, Програмою SIGMA), на розвиток адміністративного права України як галузі права і законодавства, юридичної науки та навчальної дисципліни шляхом упровадження європейських ідей і поглядів, правових уявлень, теорій і концепцій, ціннісних орієнтацій, стандартів і принципів, взірцевих моделей у правотворчому, правозастосовному, правозахисному, правотлумачному діяльності суб'єктів публічної адміністрації й адміністративних судів з урахуванням особливостей вітчизняної правової системи, юридичної практики, правової ідеології, культури та правосвідомості» [7, с. 20].

А, наприклад, польський дослідник К. Вах розглядає феномен європеїзації в кількох площинах: географічній, соціологічній, політологічній, правовій, інституційній, макро– й мікроекономічній [8, с. 29].

Загалом наведені трактування європеїзації достатньо повно розкривають багатоаспектний вплив так званого європейського права на правову систему України та всі її елементи.

Європеїзація національного права в сучасну епоху полягає як у європеїзації правової культури в цілому, так і в модернізації законодавства на основі європейських стандартів та європеїзації вітчизняної судової практики. Важливо також зазначити, що сучасною формою європеїзації є європеїзація правотворчої діяльності, що виражається у зближенні правил і стандартів на основі загальноєвропейської моделі. Багато понять, категорій, конструкцій, які характерні для європейського права, використовуються в Конституції України та нормах галузевого законодавства. Насамперед це стосується загальноєвропейських стандартів прав людини, що є складовою частиною правової системи України крізь призму ч. 1 ст. 9 Конституції України [1]. Наголосимо, що Основний Закон України повністю відповідає європейським стандартам, відображає загальні цінності європейської культурно-цивілізаційної системи та закладає фундамент для європеїзації національного права.

Цей процес можна розглядати в різних аспектах: як вплив європейського права на чинне законодавство, як участь України у європейських правових процесах і як традиційну рецепцію позитивного європейського досвіду у сфері права. І от саме розвиток взаємних європейських інтеграційних процесів привів до створення Європейського Союзу (далі – ЄС), сприяв європеїзації правових систем його учасників та створенню власної уніфікованої правової моделі. Як зауважують вітчизняні дослідники, Україна прагне реалізувати власний шлях європеїзації, усвідомлюючи своє нинішнє становище – як держави, яку часто зараховують до кола «третіх держав», які ще не є членами європейської спільноти. Її діяльність зосереджена насамперед на інституційному (запровадження правилі норм та намагання жити за ними), безпековому (координація зовнішньої політики, фінансова і військова допомога) та ціннісно-культурному напрямках (імплементация цінностей і норм Європейського Союзу, етнічні й культурні особливості, гуманітарна політика) [9, с. 56]. Потреба України в партнерських зовнішньоекономічних відносинах з ЄС визначила основні тенденції розвитку національного права та формування відкритої правової системи, що ґрунтується на утвердженні спільних із європейськими цінностей конституційної та правової держави, демократії, а також визнанні найвищою цінністю прав і свобод людини та громадянина.

Права людини в Україні визнаються непорушними й недоторканими. Найважливішою, загальновизнаною цінністю є використання конституційних норм для забезпечення інтересів і потреб людини та громадянина. У чинному законодавстві України на конституційному рівні знайшли своє вираження та закріплення гарантії прав людини та громадянина, передбачені Європейською конвенцією з прав людини.

Ще однією сучасною формою європеїзації національного права є європеїзація правозастосовної практики. Як зазначає суддя Верховного Суду М. Смокович, «європеїзація української судової системи є складовою євроінтеграційної політики України. Поширення європейських демократичних цінностей, створення спільного правового, економічного, освітнього, політичного простору передбачає розуміння верховенства права як основоположної складової демократичного суспільства» [10, с. 149]. Суди повсякчас застосовують європейське право у своїй практичній діяльності. Це стосується не лише тисяч справ, пов'язаних із застосуванням Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та прецедентів Страсбурзького суду, це стосується також застосування права ЄС у вітчизняній судовій практиці. Так, Касаційний адміністративний суд у складі Верховного Суду, зважаючи на практику Суду справедливості ЄС, бере до уваги, що, враховуючи європейський напрям розвитку України, а також початок дії Угоди про асоціацію, правові позиції, сформульовані в рішеннях Європейського суду справедливості, можуть враховуватися адміністративними судами як аргументація, міркування стосовно гармонійного тлумачення національного законодавства України згідно з усталеними стандартами правової системи ЄС (п. 51) [11]. Велика Палата Верховного Суду, застосувавши вказане судове рішення Касаційного адміністративного суду, зазначила, що рішення Суду ЄС належить розцінювати як таке, що дозволяє встановити зміст положень актів законодавства ЄС, зазначених у ст. 2 Закону про Раду Європи. Подібно до практики застосування рішень ЄСПЛ, врахуванню підлягають принципи, що випливають із його рішень щодо подібних питань, навіть якщо вони стосуються інших держав (пп. 9.3 п. 9) [12].

Якщо проаналізувати форму судових рішень ВС, то вони дедалі більше нагадують рішення ЄСПЛ – стилем аргументації, посиланнями і простотою мови. До непрямого впливу європеїзації можна зарахувати й використання інструментів *soft actions* (проведення тренінгів з питань застосування норм європейського права, здійснення перекладів судових рішень міжнародних судових органів тощо), залучення міжнародних експертів до формування судових органів [13]. На сьогодні є понад сотня справ, у яких українські суди різного рівня та інстанцій, зокрема Верховний Суд, використовували первинне, вторинне і навіть прецедентне право Європейського Союзу для вирішення правових спорів. Суди у своїх рішеннях посилаються і на чинне законодавство, і на положення Європейської конвенції з прав людини та рішення ЄСПЛ і забезпечують виконання цих рішень у своєму правопорядку.

Отже, Україна здійснює послідовну гармонізацію національного законодавства з принципами і нормами ЄС. Однак, на переконання Є. Курінного, при цьому не варто сприймати ЄС та його законодавство

за своєрідний ідеальний маркер. Потрібно враховувати його явні недоліки й нормативно-правову недосконалість щодо колись пріоритетної політики мультикультуралізму, забезпечення власної безпеки (насамперед інформаційної й енергетичної), функціонування політичної системи та у сфері забезпечення оборонної політики [14, с. 62]. Саме тому в діяльності національних судів, зокрема Верховного Суду, з'являються виклики, серед яких: варіативність тлумачення ієрархічності норм європейського права як джерела вітчизняного права; забезпечення єдності судової практики Верховного Суду крізь призму її релевантності практиці європейських судових органів; недовіра європейських стандартів у діяльності судових органів у воєнний час тощо [15].

Отже, європеїзація права – це процес сприйняття прогресивного досвіду європейських континентальних правових систем і правової системи Європейського Союзу. Завдяки, серед іншого, і процесам європеїзації національне право може бути оновлене відповідно до європейських конституційних цінностей та стандартів. Ідеться саме про впровадження європейських норм у національне законодавство, внаслідок чого міжнародні за своєю природою норми стають нормами внутрішнього права, а також про їхню безпосередню дію у правозастосовній практиці з урахуванням визнання їхньої пріоритетності щодо норм національного законодавства.

Список використаних джерел:

1. Конституція України : Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. *База даних «Законодавство України»* / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 27.03.2026).

2. Про приєднання України до Статуту Ради Європи : Закон України від 31.10.1995 № 398/95-ВР. *База даних «Законодавство України»* / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/398/95-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 27.03.2026).

3. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини) : міжнар. док. від 04.11.1950 / Рада Європи. *База даних «Законодавство України»* / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 27.03.2026).

4. Настасяк І. Ю. Типологізація сучасних правових систем: теоретико-методологічні та прикладні питання : монографія. Львів, 2025. 810 с.

5. Olsen J. The Many Faces of Europeanisation. *ARENA Working Papers*. 2002. P. 1.

6. Radaelli C. Europeanisation: Solution or Problem? *EIoP*. 2004. № 8(16). Р. 1.

7. Радишевська О. Р. Європеїзація адміністративного права України: питання теорії та практики : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2021. 37 с.

8. Wach K. Wymiary europeizacja i jej kontekst. *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie*. 2011. № 852. S. 29–43.

9. Мілова М. І., Димова О. В. Європеїзація як процес: сучасні тенденції та виклики. *Політикус*. 2024. Вип. 6. С. 53–58. URL: https://politicus.od.ua/6_2024/11.pdf (дата звернення: 27.03.2026).

10. Смокович М. І. Вплив євроінтеграційних процесів на сучасний розвиток адміністративної юрисдикції в аспекті утвердження верховенства права. *Принципи права: універсальне та національне в контексті сучасних глобалізаційних і євроінтеграційних процесів* : матер. доп. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 21–22 черв. 2024 р.). Київ, 2024. С. 149–154. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/cc0ee4dd-9cf4-4f38-aafa-6c551e713247/content> (дата звернення: 27.03.2026).

11. Постанова Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від 08.09.2021 у справі № 640/3041/20. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/99459132> (дата звернення: 27.03.2026).

12. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 03.08.2022 у справі № 910/9627/20. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105852859> (дата звернення: 27.03.2026).

13. Суддя Верховного Суду Олеся Радишевська про питання європеїзації судів в Україні. *Advokat Post*. 2023. 16 жовт. URL: <https://advokatpost.com/suddia-verkhovnoho-sudu-olesia-radyshevskya-pro-pytannia-ievropeizatsii-sudiv-v-ukraini/> (дата звернення: 27.03.2026).

14. Курінний Є. В. Про актуальність «європеїзації» адміністративного права України в умовах сьогодення. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2025. № 3. С. 60–64. URL: https://lsej.org.ua/3_2025/14.pdf (дата звернення: 27.03.2026).

15. Актуальні питання європеїзації судочинства обговорили представники ВС під час Літньої академії міжнародного права. *Судова влада України*. 2023. 25 серп. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1468189/> (дата звернення: 27.03.2026).